

Kauan odotettua tutkimusta lastenelokuvasta

Arvio teoksesta Outi Hupaniittu, Marjo Kovanen & Heta Mulari, toim. *Suomalainen lastenelokuva*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 2024. 252 s. ISBN 978-951-858-916-0.

Sanna Qvick

Kun elokuvatutkimuksen emeritusprofessori Jukka Sihvonen kirjoitti kirjan *Kuviteltuja lapsia: Suomalaisen lastenelokuvan lapsikuvasta* vuonna 1987, oli vaikea uskoa, että menisi lähes 40 vuotta ennen kuin ilmestyisi uutta tutkimusta suomalaisista lastenelokuvista kompaktin kirjan muodossa. Sihvosen kirjasta muodostui aikojen saatossa lastenelokuvatutkimuksen alan klassikko. Vuonna 2011 *Kulttuuritutkimus*-lehdessä FT Tommi Römpötti ja FM Titta Karlstedt kiinnittivät huomiota tähän alan tutkimusvajeeseen artikkelillaan *2000-luvun suomalainen lastenelokuva: Missä viipty tutkimus?* Erääksi puutteen syyksi he arvelevat sen, että elokuva ja samalla sen tutkimus ovat menettäneet paikkansa kiinnostuksen kohteina sosiaaliselle medialle ja eri laitteiden peleille (Römpötti & Karlstedt 2001, 31). Ehkäpä tämä kirja sai silloin alkusysäyksen – ainakin Römpötti ja Karlstedt ovat mukana kirjoittajina teoksessa. Toisaalta he ottavat myös esille lastenelokuvan määrittelemisen vaikeuden (Römpötti & Karlstedt 2001, 31–33), johon palaan tuonnempana.

FT Outi Hupaniitun, FM Marjo Kovanen ja FT Heta Mularin toimittama *Suomalainen lastenelokuva* on selkeäpiirteinen artikkelikokoelma, joka ei pyri esittelemään koko lastenelokuva-alaa ja sen tutkimusta vaan osallistumaan keskusteluun, miksi lastenelokuvat ovat tärkeitä. Toisaalta ”tutkimus myös auttaa tulemaan tietoisiksi katvealueista ja ongelmakohdista, joita lastenelokuvaan ja niiden tuotantoon voi liittyä” (s. 32–33). Toimittajien mukaan kirja vastaa lastenelokuvan tutkimuksen tarpeeseen ja he haluavat luoda näkökulmia siihen, millaiselta suomalainen lastenelokuva näyttää tällä hetkellä (s. 21). Lastenelokuvan tutkimuksen monitieteellisyys näkyy kirjoittajien erilaisina lähestymistapoina. He käsittelevät elokuvaa kasvatustieteen, media-, historian-, lapsuus- ja nuorisotutkimuksen kautta. Teos jakautuu johdantoon ja kahteen teemoitettuun osioon. Johdannon jälkeen käsitellään lastenelokuvaa osana elokuvakulttuuria lähinnä tuotannon (Outi Hupaniittu), viennin (FT Anneli Lehtisalo) ja elokuvakasvatuksen (YTT Satu Valkonen) näkökulmien kautta. Toinen osa teoksesta avaa suomalaisia lastenelokuvia merkitysten luojina, ja kuinka ne ovat käsitelleet

hyvinkin erilaisia teemoja kuten luontosuhdetta (Heta Mulari), tyttöyttä (Titta Karlstedt), kuolemaa (Marjo Kovanen) ja yhteiskunnallista toimijuutta (Tommi Römpötti).

Johdanto toimii kelvollisena perehdytyksenä lastenelokuvan tutkimukseen, sillä se tarkastelee kohdetta useasta eri perspektiivistä. Kirjan otsikon käsitteet eli suomalainen ja lastenelokuva määritellään selkeästi. Tosin suomalaisuus on piilotettu alaviitteeseen (s. 15), kun lastenelokuvan käsite saa leipätekstissä tilaa yllin kyllin (s. 14–16). Siksi ehkä onkin aiheellista kysyä, kuinka oleellinen käsite suomalaisuus on teoksessa. Olisiko mahdollisesti ”aikamme” lastenelokuvat tai jokin toinen adjektiivi ollut kuvaavampi varsinkin, kun mukana ei ole selkeyttävää alaotsikkoa? Teoksessa käsiteltävien elokuvien kiinnittyminen joko suomen kieleen tai kulttuuriin on tietysti hyvin ymmärrettävä syy suomalaisuuden käsitteelle, mutta kirjoittajat ovat tukeutuneet Suomen elokuvasäätiön linjauksiin suomalaisuudesta. Lastenelokuvat käsitetään teoksessa lapsille suunnattuina, pitkinä, suomalaisina näytelmäelokuvin (poissulkematta animaatiota), jotka ovat saaneet kaupallisen teatterileivityksen. Tämä määritelmä ei kuitenkaan kata kaikkea, mitä lastenelokuva pitää sisällään kuten tekijät johdannossa toteavatkin. Esimerkiksi ovatko lapsuuden kuvaukset lapsille suunnattuja vai aikuisten oman lapsuutensa nostalgiasta muistelua, tai mikä ero on lasten- ja perhe-elokuvien välillä (s. 15–17)? Jukka Sihvosen *Kuviteltuja lapsia* päättyy seuraavaan määritelmään: ”Lastenelokuva on *aikuisuuden* peili, josta aikuisuus etsii omaa kadotettua identiteettiään” (1987, 202). Toisin sanoen kyseessä taitaa olla muna vai kana -ongelma.

Johdannossa käydään läpi myös sitä vähäistä lastenelokuvien tutkimusta, jota on julkaistu Jukka Sihvosen klassikon jälkeen. Maininnat lastenelokuvista löytyvät laajempien elokuvatutkimuksen julkaisujen marginaaleista, ja niitä käsitellään sivuhuomautuksina kuten esimerkiksi toimittajakaksikon Jaana Semerin ja Leena Virtasen *Neitoperhot ja Pahanhautojat: Naiset tekevät elokuvia* (2023, 55–56) tai Kirsi Raitarannan ja Leena Virtasen *Ruutia, räminää ja rakkautta: Elokvaklassikoita lapsille ja nuorille* (2011, 178–179) -kirjoissa. Onneksi akateemisia artikkeleita on ilmestynyt useampiakin. Niitä listataan johdannossa, mutta aihetta tarkempaa analyysia ei näistä kirjoituksista ole tehty tässä taustoittavassa osuudessa (s. 20–21).

Lastenelokuvat ja sukupuoli

Suomalaisen lastenelokuvan kasvavista tuotantomääristä voi lukea johdannon lisäksi Outi Hupaniitun artikkelissa *Lastenkulttuurista elokuvatuotteisiin: Lastenelokuva ammatillisena ja tuotannollis-taloudellisena toiminta*, mikä valitettavasti välittyy lukijalle toistona, jonka olisi voinut välttää sisäisillä viittauksilla. Hupaniittu kuitenkin keskittyy luvussaan lastenelokuvan tekijöihin (lähinnä ohjaajiin) ja heidän motiiveihinsa sekä millaisilla lähtökohdilla he ovat työskennelleet. Aineistona hän on käyttänyt muun muassa ensi-iltoihin ja tuotannon vaiheisiin ajoittuvia lehtijuttuja, jotka välittävät elokuvista tuoreita näkökulmia. Hupaniittu tosin toteaa, että omat ohjaajien haastattelut olisivat voineet antaa materiaalia syvempiin tarkasteluihin, ja lehtihaastattelut on kirjoitettu tietystä näkökulmasta välittäen tuolloin ajankohtaista, yhteiskunnallista narratiivia toimittajien toimiessa portinvartijoina. Hän on siis tietoinen materiaalinsa heikkouksista (s. 43), ja silti hän tarjoaa kiinnostavan analyysin

siitä, miten lastenelokuvien tuotannossa on siirrytty ”naisten tekemästä lapsierityisestä elokuvasta miesten tekemiin koko perheen nostalgiakertomuksiin (s. 81).”

Tämä sukupuolisiirtymä liittyy tuotannollisiin ja taloudellisiin edellytyksiin, sillä kun naisten ohjaamia näytelmäelokuvia ilmestyi 2000-luvun lopulla teattereihin enenevässä määrin, niin oli taustalla kymmenien vuosien taistelu rahoituksista ja työn arvostuksesta. Vielä vajaa 10 vuotta sitten rahoittajat saattoivat nähdä naisten aiheet marginaalisempina ja miesten universaalisempina. Aiemmin lastenelokuvaa ajateltiin vähäisempänä, naisten työnä, mutta tämä tilanne muuttui, kun elokuvien tasainen julkaisu ja nousevat yleisömäärät saivat julkista huomiota. (s. 59–65.) Mutta mikä onkaan lastenelokuvaluotantojen kokonaissukupuolijakauma? Artikkelini toki käsittelee vain ohjaajia, mutta oman tutkimukseni pohjalta voin todeta, että nainen lastenelokuvasäveltäjänäkin on harvinaisuus (ks. Qvick 2024). Lopuksi Hupaniittu toteaa, että ”on kiinni tekijöistä ja rahoittajista, millaista elokuvaa lapsille tehdään ja mikä nähdään tärkeäksi ja arvokkaaksi” (s. 81). Itse lisäisin rahoitettaviin kohteisiin mukaan myös tutkijat ja heidän analyttiset näkökulmansa, sillä tutkimuksen kautta nähdään miten ja miksi lastenelokuvat ovat tärkeitä ja arvokkaita.

Luvussa *Ihanan itsenäiset tytöt: Tyttöys 2000-luvun kotimaisessa lastenelokuvassa* Titta Karlstedt purkaa niin tyttöyden käsitettä kuin elokuvien kuvauksia ja merkityksiä. Oleellista analyysille on, että näissä lastenelokuviissa tyttö on yksiselitteisesti pääosassa. Vuosien 2000 ja 2020 välillä tällaisia elokuvia on tehty 18. (s. 178–179.) Karlstedtin analyysin mukaan aineiston elokuvissa tyttöys ilmenee erilaisina kuvituksina, jotka antavat tilaa epätavanomaisillekin kiinnostuksen kohteille. Stereotyyppioita särjetään, sillä tyttöjen neuvokkuus, rohkeus, päättäväisyys ja oma-aloitteisuus tekevät heistä toimijoita mitä suuremmassa määrin. Kiinnostavin tulos hänen tarkastelussaan oli kuitenkin se, että riippumatta aikakaudesta, jolloin alkuperäiskäsikirjoitukset oli kirjoitettu, samankaltaiset teemat ovat puhutelleet kirjoittajia. (s. 192–193.) Toisaalta olisi mielenkiintoista nähdä nykyelokuvaversiona kovin perinteisiä arvoja esille tuovia Tiina-kirjoja, joita Anni Polva kirjoitti vuosien 1956–1986 välillä 29 kappaletta. Tämä voisi toimia vastapainona 1950-luvun poikakirjojen nostalgiaa nostattaneille *Vinski ja näkymättömyyspulveri* (2021, ohj. Juha Wuolijoki) sekä *Perts ja Kilu* (2021, ohj. Taavi Vartia) elokuville.

Kansainvälisyyspotentiaali

Anneli Lehtisalo avaa suomalaisten lastenelokuvien kansainvälisyyspotentiaalia artikkelissaan *Lastenelokuva suomalaisen elokuvan kansainvälisenä käyntikorttina*. Hän tarkastelee kolmea erilaista lastenelokuvaa: fiktiivisoitua henkilökuva, satuelokuvaa ja animaatiota. Elokuvat edustavat kolmea eri aikakautta suomalaisessa elokuvan tuotannossa, ja niitä yhdistää saman aikakauden elokuvista poikkeava kansainvälinen menestys. Muitakin esimerkkejä varmasti olisi, mutta Lehtisalo haluaa todentaa luvussaan kansainvälisten levitysstrategioiden muutosta. Kahdella elokuvalla *Pikku pelimanni* ja *Lumikuningatar* on aiempaa kansainvälistä tunnettavuutta, sillä edellä mainitussa pääosaa esittää kansainvälisesti tunnettu ihmelapsi ja jälkimmäinen perustuu H.C. Andersenin satuun. (s. 110.) Tuotannoissa on kuitenkin edetty suomalaisuus edellä. Voi vain ihmetellä, millaisen version Walt Disney olisi aikoinaan

tehnyt Yrjö Kokon *Pessi ja Illusia* -sadusta, jos olisi saanut käyttöoikeuden, ja millaiset levityspotentiaalit elokuvalla olisi ollut (ks. Qvick 2024, 111).

Mielenkiintoisin oivallus, jonka Lehtisalo tekee aineistonsa ja analyysinsä pohjalta, on se, miten tuona aikana lastenelokuvakulttuuri on vakiintunut Suomessa (s.110). Tietyllä tapaa myös ulkomaiset tuotannot, joita katsellaan tai on pitkään katseltu Suomessa, ovat myös osa tätä tendenssiä. Mitäpä olisi joulukuun brittiläistä animaatiota *Lumiukko* (1982, *The Snowman*, ohj. Dianne Jackson), jota on esitetty ennen joulurauhan julistusta vuodesta 1992 alkaen. Tai kuinka kiinteästi kuului Ylen lähetyksissä vuodesta 1973 lähtien yli 30 vuotta unihiekkaa heitellyt *Nukkumatti* (1959–1991, *Unser Sandmännchen*, itäsaksalainen nukkeanimaatio) useiden sukupolvien lapsuuden aikaisiin nukkumaanmenoritualeihin.

Yhteenveto

Teos onnistuu vastaamaan, miksi juuri nyt lastenelokuvaan ja sen tutkimukseen tulisi panostaa. Kirjoittajat myös kykenevät yhdistämään omat näkökulmansa aiemmin kirjoitettuun ja tuottamaan lastenelokuvaan sekä niiden tutkimukseen erilaisia lähestymiskulmia. Tosin teoksessa on pieniä vajavuuksia, jotka saattavat selittyä nopeasta toimitusaikataulusta, kuten kaavioiden heikko luettavuus. Lopullisen version mustavalkoisista kaavioista (esimerkiksi sivuilla 56 ja 62) on vaikea erottaa eri värisiksi tarkoitettuja, tässä eri sävyisiä viivoja. Lisäksi johdanto-luvun Kaavio 2. herättää kysymyksen, onko kyseessä elokuvakohtaiset vai vuosittaiset katsojamäärät, eli mitä kaaviolla halutaan havainnollistaa? Jos kyseessä on elokuvakohtaiset, miksi elokuvia ei ole mainittu, ja jos vuosittaiset (niin kuin kaavion otsikko implisiittisesti antaisi ymmärtää), niin miksi joidenkin vuosien kohdalla on useampi pylväs? Lisäksi johdannon lähteissä odotin luvussa mainittujen elokuvien listausta. Pieniä kirjoitus- ja asiavirheitä on myös lipsahtanut mukaan, kuten Outi Ruusun nimessä yksi vokaali on muuttunut toiseksi (ks. Ruusu 2001) ja Sanna Qvickin artikkeli on ilmestynyt vuonna 2016 (ks. Qvick 2016).

Nämä kuitenkin ovat kosmeettisia virheitä eivätkä millään tavalla poissulje teoksen merkittävyyttä lastenelokuvan tutkimuksen jatkumossa ja ajatuksia herättävänä teoksena. Voin suositella sitä lämpimästi niin elokuvista laaja-alaisesti kuin juuri lastenelokuvista kiinnostuneille luettavaksi ja jopa itse johdanto-lukua käytettäväksi lastenelokuvan yliopistoluennon lukumateriaalina. Toivoa sopii, että antologialle tulee pian jatkoa, joka voisi käsitellä esimerkiksi lastenelokuvien vastaanottoa tai niihin liittyviä oheistuotteita.

FT Sanna Qvick, Turun yliopisto, väitteli suomalaisten lastenelokuvien äänimaailmasta vuonna 2024. Väitös on musiikkitieteen alaan kuuluva.

Kirjallisuus

Qvick, Sanna. 2016. 2000-luvun suomalaisten satuelokuvien musiikillinen kerronta ja yhteiskunnalliset teemat: esimerkkinä elokuva Pelikaanimies. *Musiikki* 46, 1: 38–64. <https://musiikki.journal.fi/article/view/97143>

Qvick, Sanna. 2024. *Captivating Film Sounds: Sonic Narration and World-making in the Soundtracks of Finnish Fairy Tale Films*. Turun yliopiston julkaisuja, Sarja B, Humaniora 693. Väitöskirja, Turun yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-9942-2>

Raitaranta, Kirsi & Leena Virtanen. 2011. *Ruutia, räminää ja rakkautta: Elokuvaklassikoita lapsille ja nuorille*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1324. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Ruusu, Outi. 2001. *Herra Huu ja moni muu. Esiselvitys suomalaisesta lastenelokuvakulttuurista*. Helsinki: Opetusministeriö.

Römpötti, Tommi & Titta Karlstedt. 2011. 2000-luvun suomalainen lastenelokuva. Missä viipyy tutkimus? *Kulttuurintutkimus* 38, 1: 30–39. <https://journal.fi/kulttuurintutkimus/article/view/95412>

Semeri, Jaana & Leena Virtanen. 2023. *Neitoperhot ja Pahanhautojat: Naiset tekevät elokuvia*. Jyväskylä: Atena.

Sihvonen, Jukka. 1987. *Kuviteltuja lapsia. Suomalaisen lastenelokuvan lapsikuvasta*. Suomen elokuva-arkisto A, 8. Helsinki: Valtion painatuskeskus.